

Лучко Е. А.

Evelina.shiyan@yandex.ua

<https://orcid.org/0000-0002-0979-9723>

аспірант, кафедра зарубіжної літератури,

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Дніпро, Україна

РОМАН ДЕНА СІММОНСА «ГІПЕРІОН» У КОНТЕКСТІ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНИХ ЗВ'ЯЗКІВ З ТВОРЧІСТЮ ДЖОНА КІТСА

Представлена робота присвячена вивченню інтертекстуальних зв'язків роману Дена Сіммонса «Гіперіон» з творчістю англійського поета-романтика Джона Кітса, а саме поемами «Гіперіон», «Падіння Гіперіона», «Ламія» та віршем «Ода грецькій вазі».

У статті поняття «інтертекстуальність» використовується у значенні, яке було запропоноване Ж. Женеттом як лінгвістичні сліди присутності претекста, які можуть бути знайдені у тексті (Genette, 1997).

Актуальність здійсненої роботи зумовлена сплеском інтересу проблем інтертекстуальних відношень між творами, що триває з другої половини ХХ сторіччя, а також великою популярністю автора в Україні та за її кордонами. Ден Сіммонс (Dan Simmons, born 1948) – сучасний американський письменник-постмодерніст. На жаль, в Україні та СНГ поки що немає фундаментальних наукових праць, присвячених його романам. Творчість Сіммонса за кордоном лише починає вивчатися. Так, письменнику присвячені глава у книзі Дж. Клута (Clute, 1996) та низка статей англомовних авторів, на вивченні образу Шрайка у «Гіперіоні» фокусується дисертація сучасної фінської дослідниці А. Аурамо (Auramo, 2013). Існує лише одна дослідницька робота, що аналізує співвідношення «Гіперіона» Дж. Кітса та «Гіперіона» Сіммонса – дисертація Х. Стейна (Stein, 2011).

Роман «Гіперіон» (Hyperion, 1989) займає центральне місце в творчості Дена Сіммонса. За словами самого автора, традиційний міф про Гіперіона сприймався ним крізь призму поеми англійського письменника-романтика Джона Кітса «Гіперіон» («Hyperion: A Fragment», 1818), а також її другого варіанту «Падіння Гіперіона» (The Fall of Hyperion - A Dream, 1819), обидві редакції якої не були завершені. Саме ці твори Кітса стали претекстами роману та витоком власної міфотворчості Сіммонса, результатом якої стало написання романів. Сіммонс сам висловлюється з приводу близькості з поглядами Кітса, відображеними в його поемах: «Над подібними питаннями вже розмірковував один великий поет, який жив задовго до мого народження. Я маю на увазі Джона Кітса і фрагменти його незакінчених поем - «Гіперіон» і «Падіння Гіперіона»... Теми, які мучили Кітса, долали і

мене; серед них головною, мабуть, була проблема «заміни» однієї раси богів іншою, не менш «божественною» (Гаков, 2000). Сіммонсу близькі роздуми Кітса про судьби людства у колізії культури та прогресу та роль митця у ній, мінливість навколишнього світу, плинність усього земного та еволюційний характер розвитку суспільства. Кітсевський «Гіперіон» Сіммонс називає «гімном еволюції» (Simmons, 1990, p. 263).

Те, що «Гіперіон» Кітса став орієнтиром для Сіммонса, підтверджує велика кількість алюзій на життя та творчість Кітса, цитат з його листів та поем. Свій власний твір «Падіння Гіперіона» Ден Сіммонс присвятив «Джону Кітсу, чиє ім'я написано у вічності» (Simmons, 1990, p. 5). Назви романів Сіммонса відповідають однойменним поемам Кітса: «Гіперіон», «Падіння Гіперіона». У «Падінні Гіперіона» проблематика найтісніше перекликається з поемою Кітса, у центрі стоїть проблема заміщення однієї великої раси іншою, проблема ролі письменника у сучасному світі та проблема історичної й культурної пам'яті.

Особливу роль у творі сучасного автора відіграють епіграфи – цитати з листів Кітса. Ці епіграфи стали певним камертоном, який має настроїти читача на один емоційний тон з автором вже з перших сторінок роману. Вони дуже важливі для розуміння сіммонсовських роздумів про виключне значення ролі поета та поезії у суспільстві. Сіммонс вірить, що поет словом творить існуючу реальність: «На початку було Слово. І Слово стало плоттю в тканині людського Всесвіту. Але тільки поет зможе розширити Всесвіт, проклавши шлях до нових реальностей» (Simmons, 1990, p. 255). Поетична думка, виражена словом, завжди творча, а тому богоподібна і прекрасна сама по собі. Це підтверджує перший епіграф роману з листа Джона Кітса Джорджу та Джорджиані Кітсам від 14 лютого 1819 р.: «Вулична бійка не може не викликати відрази, однак енергія, проявлена її учасниками, викликає почуття прекрасного ... Для вищої істоти наші думки можуть виглядати чимось подібним: нехай навіть помилкові, вони прекрасні самі по собі. Саме в цьому полягає сутність поезії» (Simmons, 1990, p. 5). Сіммонс, слідом за поетами-романтиками, вважає, що письменники творять наш світ силою думки та власної уяви, бо все, що можна уявити – вже наполовину реалізовано. Це підтверджує другий епіграф до роману, взятий з листа Джона Кітса до Бенджаміна Бейлі від 22 листопада 1817: «Уяву можна уподібнити сну Адама: він пробудився і побачив, що все це – правда» (Simmons, 1990, p. 5).

Ідеї роману Сіммонса з одного боку мов би втілюють ідеї епіграфів, але насправді вступають з ними у протиріччя, розкриваючи їхню розбіжність з новим часом. Роль поетів та творців у суспільстві ХХ-ХХІ ст. значно знизилася з часів Кітса, і це не може не турбувати Сіммонса. Його стурбованість знаходить своє вираження у тому, що поетів, змальованих у «Гіперіоні» та «Падінні Гіперіону» важко назвати великими людьми, що творять реальність: «новий» Джон Кітс – створення авторської уяви – після воскресіння не здійснює великих діянь, Мартін Силен – ще один письменник у романі Сіммонса – пише

книги, яких ніхто не читає (навіть якщо і купує), суспільство не сприймає їх. Але насправді герої-творці Сіммонса глибоко втягнуті у судьби світів, і саме від них залежить доля усіх людей: від Мартіна Силена залежить результат паломництва на Гіперіон, а отже, і майбутнє людства – чи буде воно знищене ТехноЦентром після перемоги бога машин; Джон Кітс стає батьком дівчини-месії Енеї – дитини машини та людини, єдиної надії людей на спасіння. Поет за Сіммонсом – це завжди борець за судьбу людства: «І хто я - людина з мечем? - Запитує Джонні. - Або поет? (Так \\\ Одне завжди йде поруч з іншим)» (Simmons, 1990, р. 170). А тому, як вважає Сіммонс, поети - одні з найнеобхідніших людей у суспільстві.

Сіммонс переконаний, що Джон Кітс з усіх «віршотворців, що жили коли-небудь, у найбільшій мірі відповідає ідеалу поета» (Simmons, 1989, р. 169). Для Сіммонса важливо захоплення Кітса чистою красою поезії, її гармонією, та намаганням проникнути у її тайни, особливе трагічне світовідчуття поета, самокритика по відношенню до своїх віршів, щирість Кітса у своїй творчості та глибока ліричність його віршів, нелегка доля поета-романтика та його рання загибель. Устами свого героя Мартіна Силена автор каже, що поет має прожити «життя, присвячене майже повністю таємницям і красотам поетичної творчості» (Simmons, 1989, р. 169). Без труднощів, перенесених у житті, автор не зможе, як належить справжньому поету, нести на собі всі печалі людства. «Щоб стати поетом - справжнім поетом, - потрібно втілити в собі одному весь рід людський, – пише Сіммонс. – Одягти мантию поета – значить нести хрест Сина Людського і терпіти пологові муки Матері – Душі Людства. Щоб бути справжнім поетом, потрібно стати богом " (Simmons, 1990, р. 255). І, на його думку, Кітсові це вдалося.

Джон Кітс у романі є головним героєм розповіді детектива Ламії Брон, її коханцем та батьком їх спільної дитини. Люди майбутнього відновлюють його особистість та виготовляють ШТІна – штучний інтелект на основі збереженої ДНК поета та фрагментів його творів, листів та щоденників – кібрида із зовнішністю та особистістю Кітса. Постать Кітса зображена дуже детально. Автор приводить майже повну біографію письменника, його портрет та намагається змалювати характер. У романі ми зустрічаємося не тільки з фактами біографії Джона Кітса, але й з численними ремінісценціями з його творів. Один з їх проявів – топоніми у романі. Дія роману «Гіперіон» відбувається на маленькій планеті Гіперіон, розташованій на окраїні Гегемонії. Як розповідає Король Біллі, планета Гіперіон у романі названа колоністами на честь реально існуючого супутника Сатурна: «До Хіджри вони були крихітною комуною на одному зі супутників Сатурна. Вони не могли жити без земного постачання, тому вони емігрували на Окраїну і назвали свій світ на честь супутника» (Simmons, 1989, р. 168), проте Сіммонс навмисно відсилає нас до творчості Кітса, щоб підкреслити той факт, що назва планети є ремінісценцією з поеми. Помістивши Гіперіон у світ майбутнього, автор показує нерозривний зв'язок та однакову сутність поета минулого і митців

далекого майбутнього, що підтверджує діалог між Сумним королем Біллі, приборчани якого колонізували один з материків Гіперіона, та Мартіном Силеном: «Знаєш, чому назва планети дуже личить нашим намаганням? – ...Кітс» (Simmons, 1989, р. 169). Серед свити Біллі були письменники та поети, що цінували по-справжньому прекрасні речі, у тому числі й творчість Кітса. Образ титана, змальований поетом, здавався їм щасливим, бо ріднився з ними авантюристичною духом, сміливістю, непокірністю та творчістю, а значить, давав їм надію на успіх їх сміливого починання – колонізації далекої планети. Столиця Гіперіона була названа ними Кітс – на честь поета, який здавався їм найчистішим взірцем поета-творця (Simmons, 1989, р. 169). Проте на час розповіді планета знаходиться на окраїні Імперії, а Кітс майже зруйнований – більша частина міста у руїнах через паніку перед нападами монстра Шрайка – породження технічного прогресу майбутнього. У цьому є певна паралель з літературним спадком Кітса та інших великих письменників, який зараз занепадає та забувається людством, поступаючись під натиском цивілізації, та технічного прогресу, що приніс масову культуру. Так, автор вводить проблему зіткнення культури та цивілізації, у якій культура, на превеликий жаль, програє. Прекрасні та колись величні пам'ятки відходять на склад історії – і це не може не турбувати автора. Масова культура, представлена у романі глобалізованою та уніфікованою імперією Гегемонією, де людям насаджують чуттєві задоволення та простий доступ до інформації, а справжню культуру не розвивають, веде людство до деградації, яка вже була описана вище. Люди перестають читати, і з цим втрачають важливу частину своєї пам'яті та культури, що автор вважає однією з найбільших проблем сьогодення та, вірогідно, майбутнього, а роман призначений попередити читачів про можливі наслідки.

Цитати з творів Кітса відтіняють атмосферу сцен роману, розставляють додаткові акценти у романі, пов'язуючи минуле та майбутнє, повторюваність ситуацій в історії, та вкладають у репліки та вчинки героїв нові смисли, навіяні розірваною постмодерністською епохою. Цитати ніби з'єднують часи та історичні епохи, відновлюють історичну пам'ять, загублену у майбутньому. Наприклад, подорож паломників через місця Гіперіона, покинуті людьми, супроводжується такими словами з «Оди грецькій вазі»:

Хто ці, які принести жертву йдуть?

До віттаря якого їхній шлях? (Simmons, 1989, р. 215).

Завдяки цій цитаті читач вперше замислюється про справжню роль паломників у романі, чи не є вони жертвою заради високих цілей. Повторюваність сюжетів та ситуацій також відсилає читача до проблеми пам'яті: розуміння проблем минулого та засобів їх вирішення може допомогти людству на сучасному етапі розвитку у вирішенні його «нових» проблем та задач, з якими вже зіштовхувалися люди минулого. Картина, зображена Кітсом, набуває темного пророчого звучання, передрікає паломникам, які йдуть через покинуту планету до лігва чи то

демона, чи то божества Шрайка, загибель. Також автором ще раз стверджується роль поета як пророка та співця людського життя й людської історії, що співвідноситься з ідеєю Лонгфелло про виключне місце, яку займають у суспільстві митці.

Велика кількість цитувань Кітса каже про глибоке вивчення Сіммонсом творчості та філософських поглядів поета. Лише тільки у «Гіперіоні» ми зустрічаємо 11 цитат з поем та віршів Кітса, переважно з «Гіперіона» та «Падіння Гіперіона», а також сонетів та «Оди до грецької вази». Також Сіммонс двічі звертається до листування Кітса. Зазвичай, листи Кітса приводить кібрід Джонні, як відлуння далеких спогадів, які вже не повернути, як за Сіммонсом не повернути і усе минуле, а думки Кітса приписуються Сіммонсом різним вигаданим чи справжнім мислителям двадцятого сторіччя чи минулого. Так, фраза «Слова є об'єктами вищого порядку, це речі свідомості» (Simmons, 1989, p. 147) у романі належить письменнику Уільяму Гесу. Вкладаючи думки Кітса в уста різних мислителів та звичайних людей ХХ століття та майбутнього, автор підкреслює їх універсальність та непідвладність часу.

Сіммонс по-новому обіграє не лише думки Кітса, але й образи героїв з поем романтика. Одну з паломників до планети звать Ламія – на честь героїні елліністичної поеми Кітса «Ламія». Поема є інтерпретацією античного міфу про Ламію – напівжінку, напівзмію, яка могла красою причаровувати чоловіків, щоб потім пити їх кров. Ламія закохується у юнака на ім'я Лікій і отримує можливість бути з ним після допомоги Геркулеса, що змінює її зміїне тіло на тіло прекрасної дівчини, проте на весіллі її викриває вчитель Лікія – Аполлоній, який вбиває дівчину. Ден Сіммонс обіграє не античний оригінал, а саме кітсевську інтерпретацію міфу, що підтверджує фраза кібріда Кітса, звернена до Ламії: «Твоє ім'я не робить тебе чудовиськом» (Simmons, 1989, p. 159). Тобто, автор звертається не до історії хитрої змії, а нещасної закоханої.-

У романі у ролі закоханих виступають кібрід Джона Кітса та паломниця Ламія Брон. Проте Сіммонс дзеркально відображує історію з кітсевської поеми: за чудовисько приймають не Ламію, а її коханця Джонні, бо він був породженням змішення людини та машини – своєрідним монстром, тому їх кохання було зруйноване вбивством Джонні. Така інтерпретація міфу про Ламію демонструє погляд Сіммонса на сучасний йому світ як на місце, де все перевернулось верхом донизу, де все не так, як повинно бути, світ, де щось не правильно, і у якому саме нам, його читачам ще належить все виправити.

Ще одна героїня з кітсевським ім'ям – Монета-Мнемозина, супутниця Шрайка. Цікаво, що саме Монеті більше підходить роль Ламії-чудовиська у романі, бо вона станов* / ить ся монстром у руках свого коханця полковника Федмана Касада: «Він відкриває очі і бачить ... величезний сталевий шип, виростає між грудей Монети, ... він бачить по гранях шипа кров, що збігає, кров капає на тіло Монети - бліде, воно знову стало дзеркальним, холодним, як мертвий метал, ... губи Монети

в'януть і закочуються всередину ... на місці зубів блищать металеві леза, пальці ... перетворюються на шипи» (Simmons, 1989, p. 137), після чого він вирушає на Гіперіон, щоб її вбити. Монета уособлює у собі час, тобто Сіммонс зображує час як чудовисько, невмолиму машину, яка вбиває людей без жалю та не щадить нікого. Її образ рідниться з міфологічним Сатурном, або ж Хроносом (хронос у перекладі з грецького означає «час»), який пожирає власних дітей. Героїню з таким самим ім'ям зустрічаємо у поемі «Падіння Гіперіона», але у Кітса вона репрезентує світлий образ часу як хранителя мудрості тисячоліть. Саме вона відкриває ліричному герою таємниці повстання титанів, вона – хранительниця пам'яті, про що вже йшлося у минулому розділі. Дівчина Рахіль, перетворившись на Монету, знаходить безсмертя – вона існує поза часом, й існує в усі часи, а значить – у вічності. Отак, мрія про людське безсмертя втілюється у міфопоетичному ключі.

Таким чином, важливим джерелом алюзій постмодерністського роману є творчість та життя англійського романтика Джона Кітса, який є найяскравішим прикладом поета для Сіммонса. У тексті ми зустрічаємо численні цитати та алюзії з кітсевських поем. Це – разом зі ствердженнями Сіммонса в інтерв'ю – дає змогу говорити про поему «Гіперіон. Фрагмент» як про претекст роману. Назва роману співвідноситься з назвою поеми Кітса «Гіперіон», роман починається двома епіграфами з листів Кітса. Головний герой роману Мартін Силен розмовляє віршами Кітса. Більш того, сам Кітс, а точніше, його кібрід, стає героєм «Гіперіона» Сіммонса. За допомогою цих алюзій Сіммонс виражає свої власні міркування та створює ядро проблематики роману, яке включає проблеми відношень між творцями та творіннями, безсмертя, незворотності часу, втрати історичної пам'яті. Сіммонс поділяє погляд Кітса на еволюцію як єдиний вірний шлях розвитку людства. За допомогою алюзій на тексти Кітса Сіммонс також апелює до проблеми зниження культурного рівня людства та занепаду культури читання, а також зниження статусу класичної літератури. Саме тому іронічний модус пастіша у романі спрямований проти масової літератури та хибних цінностей споживацького суспільства.

У романі Сіммонс приходиться до висновку, який постулював ще Кітс, що поети – найважливіші члени суспільства, бо вони творять існуючу реальність за допомогою слова. Вони ті, хто має справжнє безсмертя, бо безсмертя – це те, що людина лишає по собі: згадки про неї та її творчий спадок.

Список використаної літератури

1. Genette G. Palimpsests: Literature in the Second Degree. University of Nebraska Press, 1997. P. 1. **2. Clute J.** The True and Blushful Chutzpah. In Look at the Evidence: Essays and Reviews. New York: Serconia Press, 1996. Pp 215–223. **3. Auramo A. L.** Liminal Monster and the Conflict Between Human and Machine: The Shrike in Dan Simmons' Hyperion and The Fall of Hyperion. University of Turku, 2013. 73 p. **4. Stein H. J.** Protean Deities:

Classical Mythology in John Keats's 'Hyperion Poems' and Dan Simmons's Hyperion and The Fall of Hyperion URL: <http://uir.unisa.ac.za/handle/10500/4908> 5. **Гаків В.** Поэт в science fiction – больше, чем поэт. URL: <http://greenfield.narod.ru/articles/simmons.html> (дата звернення 28.03.19). 6. **Simmons D.** The Fall of the Hyperion. NY: Doubleday, 1990. 351 p. 7. **Simmons D.** Hyperion. London: Headline Book Publishing, 1991. 398 p.

References

1. **Auramo, A. L.** (2013) Liminal Monster and the Conflict Between Human and Machine: The Shrike in Dan Simmons' Hyperion and The Fall of Hyperion. University of Turku, 73. 2. **Clute, J.** (1996) The True and Blushful Chutzpah. In Look at the Evidence: Essays and Reviews (pp. 215-223). New York: Serconia Press. 3. **Gakov, V.** (2000) Poet v science fiction - bolshe chem poet [Poet in science fiction is more than poet]. Retrieved from <http://greenfield.narod.ru/articles/simmons.html> [in Russian] 4. **Genette, G.** (1997) Palimpsests: Literature in the Second Degree (p.1). University of Nebraska Press. 5. **Simmons D.** (1989) Hyperion. London: Headline Book Publishing, 398. 6. **Simmons D.** (1990) The Fall of the Hyperion. NY: Doubleday, 351. 7. **Stein, H. J.** (2011) Protean Deities: Classical Mythology in John Keats's 'Hyperion Poems' and Dan Simmons's Hyperion and The Fall of Hyperion. Retrieved from <http://uir.unisa.ac.za/handle/10500/4908>

Лучко Е. А. Роман Дена Симмонса «Гіперіон» у контексті інтертекстуальних зв'язків з творчістю Джона Кітса

У статті аналізується специфіка інтертекстуальних зв'язків роману Д. Симмонса «Гіперіон» з творчістю англійського поета-романтика Джона Кітса, а саме поемами «Гіперіон», «Падіння Гіперіона», «Ламія» та віршем «Ода грецькій вазі». Актуальність здійсненої роботи зумовлена відсутністю систематизованого огляду інтертекстуальних посилань роману «Гіперіон». Особливості постмодерної версії міфу у Симмонса розглядаються як результат полілогу сучасного бачення образу Гіперіона як з античним циклом «Титаномахія», так і з європейською романтичною традицією сприйняття та художнього відображення історії про Гіперіона, представленою творчістю Дж. Кітса. Аналізується процес трансформації романтичних образів у сюжетно-проблематичному вимірі роману за допомогою прямого цитування, алюзій та ремінісценцій. Епіграфи роману, що звертаються до особистого листування Дж. Кітса, визначаються як ключ до розуміння підтексту твору.

Ключові слова: Симмонс, Гіперіон, Кітс, інтертекст, ремінісценція.

Лучко Э. А. Роман Дэна Симмонса «Гиперион» в контексте интертекстуальных связей с творчеством Джона Китса

В статье анализируется специфика интертекстуальных связей романа Д. Симмонса «Гиперион» с творчеством английского поэта-

романтика Джона Китса, а именно поемами «Гиперион», «Падение Гипериона», «Ламия» и стихотворением «Ода греческой вазе». Актуальность проделанной работы обусловлена отсутствием систематизированного обзора интертекстуальных ссылок романа «Гиперион». Особенности постмодернистской версии мифа у Симмонса рассматриваются как результат полилога современного видения образа Гипериона как с античным циклом «Титаномахия», так и с восприятием и художественным отображением истории о Гиперионе в творчестве Дж. Китса. Анализируется процесс трансформации романтических образов в сюжетно-проблемном пласте романа с помощью прямого цитирования, аллюзий и реминисценций. Эпиграфы романа, которые обращаются к личной переписке Дж. Китса, определяются как ключ к пониманию подтекста произведения.

Ключевые слова: Симмонс, Гиперион, Китс, интертекст, реминисценция.

Luchko E. A. Novel “Hyperion” by Dan Simmons in the Context of Intertextual Relationships with Literary Works by John Keats

The article analyses the specificity of intertextual connections of novel “Hyperion” and its continuation “The Fall of Hyperion” by Dan Simmons with the works of the English romantic poet John Keats, namely narrative poems *Hyperion*, *The Fall of Hyperion*, *Lamia* and poem *Ode to the Greek Vase*. The topicality of the work done is due to the lack of systematic review of the intertextual references presented in novel “Hyperion”, as well as to the great popularity of Dan Simmons in Ukraine and abroad. The features of the postmodern version of the myth by Simmons are considered as the result of the polylogue between the modern vision of the Hyperion’s image, the ancient cycle *Titanomachy* and the European romantic tradition, in which the perception and artistic reflection of the history about Hyperion are represented by the literary works by J. Kits. The process of transforming romantic images inside the problematic dimension of the novel using direct quotation, allusions and reminiscences is analysed. These allusions are studied as the ones creating the problem core of the novel, with respect to modern threats and issues, such as development of AI. Epigraphs of Simmons’s “Hyperion”, which refer to the personal correspondence of J. Keats, are defined as the key to understanding the subtext and connotations of the novel. Literary legacy by Keats is seen as the source of evolutionary views, shared by Simmons, as well as the background helping the modern author refer to the downfall of the general cultural level and reduction of the importance of classic literature.

Key words: Simmons, Hyperion, Keats, intertext, reminiscence.

Стаття надійшла до редакції – 4.04.2019 р.

Стаття прийнята до друку – 08.04.2019 р.

Рецензент – д.філ.н, проф. кафедри зарубіжної літератури, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Потніцева Т.М.